

От **85 483**
до **53 811** стъпки напред
назад
от интегрираното
общество

КУЛТУРНА
ФОНДАЦИЯ

Опитът на България и българския културен
сектор след 24 февруари 2022 г.

© 2023 Културна фондация А25,
Ина Дублекова, Кремена Христова,
Демна Димитрова

© Анна Данилчук © Давид Кюранов

Частии от изследването могат да бъдат
използвани с изричното споменавање на неговото
заглавие, автори и организация.

Графично оформление: Студио „Луноход“

Редакция и коректура: Василка Шишкова

Проектът е реализиран с финансовата подкрепа на
Национален фонд „Култура“ по програма „Публики“.
Мненията, изразени в изследването, са отговор-
ност на техните автори и не може да бъдат възпри-
емани като официално становище на Национален
фонд „Култура“.

ПРЕДГОВОР

Това изследване е част от проекта „85483“ на Културна фондация А25, реализиран в периода 2022 г. – 2023 г. 85483 бяха украинците в България през 2022 г., когато бе началото на проекта. Към днешна дата те са 53 811 и броят намалява, тъй като по информация на неправителствените организации, които работят с тях, все повече хора, живеещи в момента в България, се връщат в Украйна.

Целта на проекта е да създаде представа за културните потребности на украинските граждани, потърсили убежище в България, и за реакциите на българския културен сектор спрямо новата аудитория, поставяйки и двете групи в дългосрочния хоризонт, отвеждащ към нови публики и бъдещо стабилно интегрирано българско общество. Изследването съдържа четири части. Първата е подготвена от украинската фондация „Волин“ и предлага многопластов профил на културната ситуация в Украйна от гледна точка на културни политики, управление, потребление и нагласи. Втората проследява реакциите на българския културен сектор, вкл. добрите практики и слабите звена,

в процеса по въвлечане на чуждестранните граждани в живота на обществото. Третата част изследва украинските бежанци в България като потенциални нови публики, с техните културни нагласи и интереси. Четвъртата част е своеобразна поредица от стъпки за по-ефикасно привличане на украинците като аудитория и за по-устойчива интегрираща дейност на културните оператори.

Изследването не бива да се възприема като научна публикация. Неговата цел е да послужи като изходна точка за правенето на културни политики и културно-политически дискусии.

А25 изказва своята благодарност към екипа на фондация „Волин“ и лично на Анна Данилчук, на Давид Кюранов, на всички участници във фокус-групите и на представителите на сдружение „Отворени обятия“, Интеграционен център „За доброто“, Хуманитарен център „От нас зависи“ и „Украински кошер“, без чиито принос, публикацията нямаше да бъде възможна.

СЪДЪРЖАНИЕ

<u>Украинска култура, 2023</u> Анна Данилчук, фондация „Волин“	<u>стр. 5</u>
<u>Ролята на културата в процесите по интеграция на обществото</u> Културна фондация А25	<u>стр. 17</u>
<u>Да се срещнем?</u> Давид Кюранов	<u>стр. 32</u>
<u>Стъпки към нови публики и интегрираща културна дейност</u> Културна фондация А25	<u>стр. 49</u>

УКРАИНСКА КУЛТУРА, 2023

АННА ДАНИЛЧУК

Окупирана от Съветския съюз и скрита зад Желязната завеса за десетилетия, Украйна, като много други бивши съветски републики, остава непозната земя на световната сцена. Скорошната руска инвазия и смелата украинска съпротива доведе, освен до стотици трагични и героични случаи, така и до информационно преоткриване на Украйна и нарастващ интерес към нейната история, култура и съвременни реалности.

Парадоксално, войната, която започна с отричането на самостоятелна украинска култура, доведе до нейното разпространение и глобално разпознаване.

Тази статия ще предостави кратък очерк на украинската държавна културна политика, основните културни институции, реформи, процъфтяващия

неправителствен сектор и възможностите за образование в сферата на изкуствата.

Украйна е унитарна демократична парламентарно-президентска република с многопартийна политическа система. Основните институции на държавната власт са: президентът, законодателната, изпълнителната и съдебната власт. Изпълнителната власт се представлява от Министерския съвет (правителството), централните и местните органи на изпълнителната власт. Законодателният орган (парламентът) е известен като Върховната Рада. В него депутатите са организирани в отделни комисии – органи на Върховната Рада на Украйна, които извършват подготвителна работа и контролират изпълнението в конкретни области на законодателството. Като цяло културното законодателство в Украйна се основава на Конституцията. Основните принципи на украинската културна политика са: признаването на културата като един от основните фактори на идентичността на украинската нация, както и на националните малцинства, живеещи

на територията на Украйна; укрепване на хуманистичните идеи, високите морални основи на обществения живот, ориентацията към национални и общочовешки ценности и признаването на техния приоритет над политическите и групови интереси; опазване и обогатяване на културни ценности; развитие на културните връзки с украинците, живеещи в чужбина, като основа за запазване на целостта на украинската култура; осигуряване на свобода на творческата дейност, ненамеса на държавата, политическите партии и други публични институции в процесите на художествено творчество; равни права и възможности на гражданите, независимо от техния социален статус и националност при създаването, използването и разпространението на културни ценности; достъпност до културните ценности, на всички видове културни услуги и културни дейности за всеки гражданин; осигуряване на условия за творческо развитие на личността, повишаване на културното ниво и естетическо възпитание на гражданите; насърчаване на организации, предприятия, обществени институции, религиозни организации и лица за осъществяване на благотворителна дейност в областта на културата; всеобхватно международно сътрудничество в областта на културата; признаване на приоритет на международни правни актове в областта на културата; комбинация от държавни и обществени фактори за осигуряване на развитието на културата (*UNESCO*

Cultural Heritage Laws Database, n.d., #).

Комисията по хуманитарна и информационна политика, която включва културата като част от своята приоритетна работа, беше създадена във Върховната Рада на Украйна на 29 август 2019 г. Комисията се състои от 17 наместници и един председател (За комисията , 2023). Задачите на комисията включват:

1. Културна и образователна дейност (издателска дейност, библиотечно дело, народни занаяти);
2. Културна и художествена дейност (професионални творчески съюзи, театри, музика, школи за естетическо възпитание, панаири на изкуството, дизайн, галерии, организиране на изложби, концерти, фестивали и др.);
3. Медийна индустрия (телевизия, платформи за разпространение на информация, радио), национална филмова индустрия;
4. Аудио-визуален пазар;
5. Рекламна дейност;
6. Опазване на историческото и културно наследство (музейно дело, архивно дело, дейност на резервати, износ, внос и връщане на културни ценности);
7. Печатни и електронни медии, включително социални медии и интернет;
8. Туризм и туристическа дейност;
9. Курорти и развлекателни дейности;
10. Държавна политика в областта на свободата

на съвестта и религиозните организации;

11. Държавна политика в областта на развитието и употребата на държавния език и езиците на националните малцинства в Украйна;

12. Принципи на благотворителна дейност, включително филантропия;

13. Държавна политика в областта на информацията и информационната сигурност (с изключение на въпроси, свързани с областта на националната сигурност и отбраната);

14. Отразяване на дейността на Върховната Рада на Украйна;

15. Държавна политика в областта на семейството и брачните отношения;

16. Държавна политика за насърчаване на създаването на семейна институция, предоставяне на държавна помощ на семейства с деца, защита на бездомни деца, подобряване на здравето и отгиха на децата;

17. Демографска политика.

Министерството на културата и информационната политика на Украйна е централен орган на изпълнителната власт. Неговата дейност се ръководи и координира от Кабинета на министрите на Украйна. Министерството осигурява формирането и провеждането на държавна политика в областта на културата, държавната езикова политика, популяризирането на Украйна в света и информационната сигурност. То също така отго-

варя за държавната политика в областта на възстановяването и опазването на националната памет, международните отношения, религията и защитата на правата на националните малцинства в Украйна; изкуства, опазване на културното наследство, музейно дело, износ, внос и връщане на културни ценности; държавна политика в областта на информацията и издателската дейност, телевизията и радиото.

Министерството на културата и информационната политика на Украйна координира работата на множество художествени и културни институции, сред които национални и регионални театри, църкове, музикални и концертни институции, музеи и резервати, центрове за народно изкуство, филмови студия, творчески съюзи и учебни заведения (Вижте „Институции на сферата“, 2022). Структурата на Министерството включва и **Държавната служба на Украйна за етнополитика и свобода на съвестта**, която осъществява държавната политика в областта на международните отношения, религията и защитата на правата на националните малцинства в Украйна (Държавна служба на Украйна за етнополитика и свобода на съвестта, 2022 г.).

Държавният комитет за телевизия и радио на Украйна формира политиката в информационната и издателската сфера; извършва анализ и прогнози-

ране на тенденциите в развитието на украинското информационно пространство, на пазара на печатни, телевизионни и радио продукти; и упражнява правомощията на акционер на общественото радио в съответствие със Закона „За обществената телевизия и радио на Украйна“ (Държавен комитет за телевизия и радио на Украйна, n.d.).

Украинският институт за национална памет организира работа и разработва политика в областта на възстановяването и опазването на националната памет, като се координира от Кабинета на министрите на Украйна чрез Министъра на културата и информационната политика. Основните задачи на института са: да повиши общественото внимание към историята на Украйна, предоставяйки цялостно изследване на етапите на борбата за възстановяване на украинската държавност през 20-ти век, и да приложи мерки за удължаване на паметта на участниците в национално-освободителната борба, жертвите на Гладомора и политическите репресии (Украински институт за национална памет, 2022 г.).

Държавната агенция на Украйна по изкуствата и художественото образование (Държавна агенция по изкуствата) прилага държавната политика в областта на изкуствата и специализираното художествено образование и представя предложения за държавна политика на министъра (Държавна

агенция по изкуствата, б.г.).

Функциите на **Украинския институт за книгата**, който работи в рамките на Министерството на културата и информационната политика на Украйна от 2016 г., включват: финансиране на преводи от/на украински език; изпълнение на държавни програми, свързани с популяризирането и подкрепата на четенето, украинското книгоиздаване и библиотеки; организиране и провеждане на конкурси за издаване за държавна сметка на непечатани досега книги; изпълнение на резидентски програми за артисти; инициране на проучвания на издателската индустрия в Украйна, прогнозиращи нейното развитие; подкрепа на украински и чуждестранни издателства, занимаващи се с книги на украински език; разработване и организиране на събития в подкрепа на украинското книгоиздаване; установяване на комуникация между субекти на издателския бизнес; сътрудничество с масовите медии (Стратегия на Украинския институт за книгата, б.г.).

Украинският държавен институт за културно наследство е културен и образователен център, чиято цел е да съхранява и защитава културното наследство на Украйна, да повишава интереса на обществеността към културното наследство, както и да постига баланс между историческа и културна среда и нови архитектурни изпълнения. Институтът е създаден през 1995 г. и сега рабо-

ти върху практическото решаване на проблеми, свързани с изследването и опазването на паметниците, разработването на нормативни документи, насочени към опазването и създаването на подходящи условия за използване на обекти на културното наследство и др. (Украински държавен институт за културно наследство, 2020). Друга изследователска организация, подчинена на Министерството на културата и информационната политика на Украйна, е **Украинският център за културни изследвания** (Украински център за културни изследвания, n.d.).

25 институции за художествено образование принадлежат към сферата на управление на Министерството на културата и информационната политика на Украйна (Institutions of the Sphere, 2022). Мрежата от специални художествени училища (музикални, хореографски, художествени, хорови и др.) се състои от 1256 институции, сред които 250 училища са разположени в селските райони. Броят на учениците възлиза на 304 701 (включително 31 732 в селските райони) (Културни политики и тенденции. Украйна, 2017).

Както авторите на „Оценка на нуждите и картографиране на участниците в украинската култура“ правилно обобщават в своето изследване, създаването на **Украинската културна фондация** (УКФ) през 2017 г. беше ключово събитие за секто-

ра. Това беше първата държавна институция на високо ниво, която изравни достъпа до средства за държавни и независими културни организации и изтегли функцията за разпределение на средствата от министерството (Karnaukh & Kravchuk, 2022, p. 14). Днес Украинската културна фондация подкрепя проекти чрез конкурентна селекция, за да подпомогне развитието на украинската културна и творческа екосистема; да даде възможност за създаване и разпространение на нови смисли и общи ценности в обществото, както и да допринесе за развитието на украинската култура и опазването на културното наследство в контекста на световните тенденции.

Приоритетни дейности на УКФ са:

1. Създаване на благоприятни условия за творчески дейности, развитие на партньорство и формиране на общи ценности в украинското гражданско общество;
2. Насърчаване на диалог между култури и културно многообразие;
3. Гарантиране на културни права чрез осигуряване на равен достъп до културни ресурси и равни възможности за лично развитие и реализация на всички граждани и общности, независимо от културни, езикови, етнически, регионални, социални, полови и други особености или различия;
4. Осигуряване на цялостното развитие и функциониране на украинския език във всички сфери на

обществения живот на територията на Украйна, както и насърчаване на изучаването на украински език в чужбина;

5. Да насърчава интернационализацията на украинската култура, както и координиране на донорската подкрепа за проекти, свързани с културата и творческите индустрии;

6. Да подпомага създаването на конкурентен иновативен културен продукт и професионалното развитие на творците, както и развитието на детското и младежко творчество;

7. Да насърчава проекти, насочени към местно развитие в условията на децентрализация;

8. Да насърчава опазването и актуализирането на културното наследство;

9. Да подкрепя изследвания и анализи, свързани с културата и творческите индустрии;

10. Да насърчава развитието на образователни инициативи, прилагане на иновации и дигитализация на културата (Украинска културна фондация, 2022 г.).

Интернет страницата на Украинската културна фондация, заедно с нейната интернет платформа „Украйна. Култура. Творчество“ предоставят точна и важна актуална информация за статистиката на проектите, подкрепени от УКФ, помагат за намирането на украински партньори сред културните неправителствени организации и институции, картографират загубите на украински

културни ценности по време на пълномащабната руска война (повече от 550 обекта, унищожени до декември 2022 г.) и следят важни културни събития (Украйна. Култура. Творчество, 2022 г.).

Секторите на украинската култура, подкрепяни от УКФ, включват: аудиовизуални изкуства (кино, телевизия, видео изкуство, дигитално изкуство, нови медии, видео игри, приложения); културни и творчески индустрии (фестивали и събития, културни и творчески пространства, творческо предприемачество, иновации); перформативни и сценични изкуства (театър, балет, танц, цирк, музикални представления (мюзикъл, опера), пърформанс, хепънинг); визуални изкуства (живопис, графика, мозайка, печат, инсталация, плакат, литография, стенопис, улично изкуство, ленд арт, скулптура, фотография, публично изкуство); културно наследство (библиотеки, музейно дело, архиви, занаяти, материално и нематериално културно наследство); литература и издателска дейност (книги, периодични издания, списания, печатни медии, литературни фестивали); аудио изкуства (музика на живо/запис, звуково изкуство, радио).

Украинският институт е друга важна организация, която укрепва Украйна в международен и вътрешен план като субект, използвайки инструментите на културната дипломация. Тъй като е в структурата на Министерството на външните работи на

Украйна, Институтът е много активен в популяризирането на Украйна в международен план и в развитието на културните отношения между Украйна и други страни. Институтът разпространява информация за Украйна в чуждестранните общества, въвлича в дискусии и диалог широк кръг граждани на други държави, осигурява видимост на страната в медийното пространство и предлага украински наратив за Украйна. Чрез включването на сферата на културата в международното сътрудничество, Институтът развива компетенциите и способностите на своите участници, което подобрява качеството и ефективността на представянето на Украйна в света. Програмите на Института укрепват ролята на Украйна в международния културен обмен, както и осигуряват постоянното присъствие на Украйна в ключовите световни културни, научни, образователни и политически платформи (Украински институт, 2023 г.). Програмите и проектите на Института включват филми, музика, визуални изкуства, литература, сценични изкуства, академични програми, изследвания и анализи, културна дипломация и популяризиране на украинския език (Украински институт, 2023).

Съгласно Реформата за децентрализация, започнала през 2014 г., местните власти на общините получават значителни правомощия и ресурси. В областта на културата реформата препоръчва разпределение на правомощията между различни-

те нива по отношение на управлението на културните обекти. В компетенциите на централното правителство влизат всички гореспоменати организации, институти и висши учебни заведения в областта на културата; регионалното ниво включва концертни и театрални институции, библиотеки, дворци на изкуствата и т.н.; местното ниво управлява многофункционални културни центрове. В паспорта на реформата вече е кодифицирана необходимостта от висококачествени културни услуги за населението. И въпреки че в паспорта подробно е описан планът за изпълнение за периода 2017-2020 г., реформата стартира в пълен обем едва през 2019 г. и беше сериозно затруднена от войната. Както обобщава анализаторът и ръководител на CEDOS Юлия Назаренко, целите на реформата включват: приемане на минимални стандарти за предоставяне на културни услуги на гражданите, реформиране на финансовата подкрепа на системата за предоставяне на културни услуги, модернизирание на съществуващата инфраструктура, създаване на условия за осигуряване на квалифициран персонал, развитие на мониторинга и оценката на качеството на предоставянето на културни услуги (Nazarenko & CEDOS, n.d.). Рисковете и потенциалните проблеми на реформата включват липса на финансиране, недостиг на персонал, причинена от войната разруха, но в същото време децентрализацията засилва ролята на местната култура в живота на всяка общност. Местната култура се

Възприема като ценно предимство на общността, като възможност за развитие на традициите, туризма, занаятите, а оттам и на нейната икономика.

Реформата за децентрализация заедно с финансовата подкрепа на Украинската културна фондация и грантовите програми на ЕС доведоха до разрастването на сектора на украинските неправителствени организации, които работят в сферата на културата – независими театри, фестивали, студия за аудио- и видеопродукция, дигитални инициативи. Въпреки активната война, концентрацията на дигитално културно производство и платформите за култура процъфтяват в Украйна и около нея.

В рамките на редица изследвания, базирани на медиен и експертен анализ и работа на терен, Украйна се опитва да преосмисли разбирането за дигитализацията на културното наследство в Украйна и други страни, засегнати от военни зони; да покаже как дигитализацията подкрепя културното многообразие и запазва културите, които са под заплаха; и как добре изградената дигитална среда може да се превърне в публично пространство и да подпомогне творческата свобода дори по време на война.

Понастоящем складовете и офисите на всяко пето издателство в Украйна са повредени от обстрел. Спешният въпрос е как да се печатат нови книги, ако електричеството е включено само за няколко часа на ден, а няколко от най-големите издателства са разрушени от руски ракети. За пореден път обаче наблюдаваме колко бързо книжният пазар се адаптира към форсмажорните обстоятелства и продажбите на украински книги се увеличават. Първо, през март 2022 г. продажбите спадат с 95%, но през септември-октомври по-голямата част от издателствата вече са обявили приходите си за 2021 г. През първите четири месеца на пълномащабната война украинските издателства са произвели най-малко 270 заглавия. А след това нещата стават дори още по-динамични: в месечната селекция на заглавията, публикувана от Украинския институт за книгата, всеки път има около 100 книги (Хончаренко, 2022 г.).

Според резултатите от проучването на Украинския институт за книгата най-популярните жанрове за възрастни са класиката (20 %) и детективските романи (18 %), любовните романи (16 %), книгите по психология и саморазвитие, както и научната фантастика, фентъзи и съвременните романи (по 15 %). 8% от възрастните и 13% от децата четат книги ежедневно; през 2020 г. 34% от украинците са си купили печатна книга поне веднъж; жените четат по-често от мъжете, 7% от мъжете и 9% от жените четат всеки ден (Украински институт за книгата, 2021 г.). От 2015 г. до 2017 г. броят на посетителите на театри в Украйна също се е увеличил с 10,7% - от 5,6 млн. на 6,2 млн. души. През 2017 г. 15 от 100 души са отишли на театър (Zaxid. Culture, 2019).

Анализирайки украинския културен сектор по време на войната, Анна Карнаух и Катерина Кравчук определят основните предизвикателства и възможности за всеки от водещите сектори. Ключовите предизвикателства пред украинските творчески индустрии включват: нарушени вериги на търсене и предлагане; загуба на работни места; неблагоприятни условия на труд за онези творчески специалисти, които продължават да работят, и изтичане на мозъци. От друга страна, ключовите възможности са: увеличеното търсене на творчески продукти от Украйна; силните хоризонтални инициативи и самоорганизацията на творците.

За сектора на културното наследство основните предизвикателства са: загубата на културни ценности и културно наследство на Украйна; реалната заплаха за опазването на националното културно наследство на Украйна и нейните културни ценности; незаконните, насилствени и несправедливи действия на руските окупатори по отношение на културното наследство на Украйна и нейните културни ценности. Възможностите са: развитие на научно-техническия потенциал на украинските специалисти в областта на опазването на културното наследство; разработване на нови технологии за реставрация; създаване на единен дигитален регистър за движимото наследство. Проблемът се състои в това, че не съществува единен информационен ресурс за украинската култура, включително за културното наследство, и досега не е създаден централизиран дигитален регистър за музейни предмети, наследство, печатни и ръкописни материали (Karnaukh & Kravchuk, 2022, с. 17-18).

По данни на Комитета на Върховната рада по въпросите на финансите, данъчното облагане и митническата политика в Украйна, преди войната (2018 г.) секторът на културата и

творческите индустрии се оценява на 4% от БВП, а цялата творческа икономика е 7,5% от БВП; в сферата работят 0,35 млн. души, като броят на работните места постоянно расте (Комитет по въпросите на финансите, данъчното облагане и митническата политика в Украйна, 2022 г.).

Сред основните проблеми на украинския сектор на културата и творческите индустрии Министерството на културата и информационната политика посочва следните в Плана за възстановяване на Украйна:

1. 37% от работещите в творческите индустрии са загубили работата си или са останали без заплати по време на войната;
2. 39% от творческите дружества отбелязват спад/изчезване на поръчките и продажбите;
3. В една четвърт от творческите дружества спадът в оборота е повече от 90%;
4. 20% от представителите на творческите индустрии са избягали от Украйна заради войната

и сега са в чужбина (План за възстановяване на Украйна, 2022 г.).

Изпълнението на Плана за възстановяване трябва да осигури запазването и развитието на работни места в областта на творческите индустрии (до края на 2022 г. - 220 хил. официално заети, до края на 2025 г. - 380 хил., до края на 2032 г. - 600 хил. официално заети). Но в същото време продължаващата война, разрушаването на украинската инфраструктура и необходимостта от снабдяване на украинските въоръжени сили, вътрешните бежанци и жизненоважните сектори на промишлеността и услугите водят до недостиг на средства в бюджета за култура.

Бюджетът на Украйна за култура, творчески индустрии и информационна политика за 2022 г. е 14,5 милиарда гривни. По-голямата част от парите бяха прехвърлени за нуждите на украинските въоръжени сили след началото на руската война в Украйна.

Това бяха неотложни нужди, които помогнаха да се подкрепи армията и буквално да се спаси страната, но липсата на пари в бюджета създаде много проблеми за културните институции, които са много зависими от държавното финансиране. Много от тях трябваше да се преместят и/или да преустановят дейността си, много хора, ангажирани в творческите индустрии, загубиха доходите си, жилищата си и дори живота си.

В държавния бюджет на Украйна за 2023 г. за финансиране на културата от общи и специални фондове са предвидени само 4,3 млрд. гривни (над 3 пъти по-малко от планираното през 2022 г.). Основните области на финансиране през 2023 г. ще бъдат: функциониране на театри, концертни организации, църкове (2,1 млрд. гривни); функциониране на музеи, природни резервати, библиотеки (1,5 млрд. гривни); изпълнение на проекти от Украинския културен фонд (154 млн. гривни); подкрепа и развитие на книгоиздаването и популяризиране на украинската литература в света (74 млн. гривни). Общо от държавния бюджет се финансират 8 театъра, 9 цирка, 14 художествени групи и концертни организации, 16 музея, 8 библиотеки и 23 природни резервата (Бюджет-2023, 2023 г.).

Украинският културен и творчески сектор винаги е бил и ще бъде важна част от общата европейска култура. Използвайки тази възможност, бихме иска-

ли да благодарим на правителствата и хората, на националните и наднационалните организации, на големите грантови институции и на малките неправителствени екипи за тяхната постоянна подкрепа за Украйна, украинския народ и съхраняването на нашата култура по време на война. Виждаме съвместните творчески проекти, научните изследвания, развитието на международни мрежи като основна перспектива за следвоенното възстановяване на Украйна, а също и като основна гаранция за по-силно и по-добро бъдеще в нашия европейски дом и в света.

Бібліографія

About the Committee. (2023, February). Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики. Retrieved February 20, 2023, from <https://kompkd.rada.gov.ua>

Budget-2023. (2023, January 27). Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved February 22, 2023, from https://mof.gov.ua/uk/news/biudzhets-2023_na_finansuvannya_kulturi_perezbacheno_43_mlrn_griven-3809?fbclid=IwAR3f4VOER2erAJorF3DunqSbM7std0tSXOKUOS1MavClk9FHb6vsXO2MecI

Committee on Finance, Taxation, and Customs Policy in Ukraine. (2022, July). Verkhovna Rada Committee on Finance, Taxation, and Customs Policy in Ukraine. Retrieved February 26, 2023, from <https://komfinbank.rada.gov.ua>

Culture Policies and Trends. Ukraine. (2017, November). Compendium. Retrieved February 22, 2023, from <https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/category/?id=41&q1=5>

Honcharenko, T. (2022, December 28). Book Market During the War. LB.ua. Retrieved March 21, 2023, from https://lb.ua/culture/2022/12/28/540501_knizhkoviy_rinok_pid_chas_viyini.html

Institutions of the Sphere. (2022, December). Міністерство культури та інформаційної політики. Retrieved February 20, 2023, from <https://mkip.gov.ua/content/ustanovi-galuzi.html>

Karnaukh, A., & Kravchuk, K. (2022, September). Ukrainian Cultural Actors Mapping and Needs Assessment. Cultural Relations Platform.

Nazarenko, Y., & CEDOS. (n.d.). Decentralization of Culture: Problems and Challenges of the Reform. Mistosite. Retrieved February 22, 2023, from <https://mistosite.org.ua/articles/decentralization-of-culture-problems-and-challenges-of-the-reform?locale=uk>

Recovery Plan of Ukraine. (2022). ПЛАН ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ. Retrieved February 26, 2023, from <https://recovery.gov.ua/en>

State Arts Agency. (n.d.). Держмистецтв. Retrieved February 20, 2023, from <https://arts.gov.ua/misiya-i-viziya/>

State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine. (n.d.). Державний комітет телебачення і радіомовлення України. Retrieved

February 20, 2023, from <http://comin.kmu.gov.ua>

State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience. (2022, July). ДЕСС. Retrieved February 20, 2023, from <https://dess.gov.ua>

Ukraine. Culture. Creativity. (2022, December). Ukraine. Culture. Creativity -. Retrieved February 22, 2023, from <https://uaculture.org/culture-loss/>

Ukrainian Book Institute. (2021, March 12). Ukrainian Book Institute Study. Retrieved March 21, 2023, from <https://pon.org.ua/novyny/8590-u-nstitut-knigi-pdrahuvali-skliki-chitayut-ukrayinc.html>

Ukrainian Book Institute Strategy. (n.d.). Ukrainian Book Institute. Retrieved February 20, 2023, from <https://ubi.org.ua/en>

Ukrainian Center for Cultural Research. (n.d.). Український центр культурних досліджень. Retrieved February 20, 2023, from <https://uccs.org.ua/pro-nas/>

Ukrainian Cultural Foundation. (2022, January). About us: Ukrainian Cultural Foundation. Retrieved February 20, 2023, from <https://ucf.in.ua/en/p/about>

Ukrainian Institute. (2023, February). Ukrainian Institute – Strengthening the international and domestic subjectivity of Ukraine by means of cultural diplomacy. Retrieved February 20, 2023, from <https://ui.org.ua/en/>

Ukrainian Institute of National Memory. (2022, January). Український інститут національної пам'яті - офіційний веб-сайт. Retrieved February 20, 2023, from <https://uinp.gov.ua>

Ukrainian State Institute of Cultural Heritage. (2020, May 3). Український державний інститут культурної спадщини. Retrieved February 20, 2023, from <https://www.spadshina.org.ua/facilities>

UNESCO Cultural Heritage Laws Database. (n.d.). Basic Legislation of Ukraine on Culture. UNESCO. Retrieved February, 2023, from https://en.unesco.org/sites/default/files/ua_lawbasiclegislation_ukraine_culture_engtof.pdf

Zaxid. Culture. (2019, March 27). The Number of Theatre Visitors Increased by 10%. Zaxid.net. Retrieved March 21, 2023, from https://zaxid.net/za_ostanni_rocki_kilkist_glyadachiv_v_ukrayinskih_teatrah_zroslo_na_10_n1478337

[ОБРАТНО КЪМ СЪДЪРЖАНИЕТО](#)

РОЛЯТА НА КУЛТУРАТА В ПРОЦЕСИТЕ ПО ИНТЕГРАЦИЯ НА ОБЩЕСТВОТО

КУЛТУРНА ФОНДАЦИЯ А25

За по-малко от 10 години България преживя две бежански кризи – едната в резултат на войната в Сирия през 2013 г., а другата заради войната, започната от Русия в Украйна през 2022 г. И за двете бе характерно, че по-голяма част от влезлите в страната чужди граждани след това я напуснаха и заживяха в други държави. Този феномен породил много комични и иронични коментари, но наред с тях стана видима нуждата от изключително дълбоки реформи, които да доведат до мирното и проспериращо съжителство между бежанците, търсещи и вече намерили убежище в България, и приемащото общество.

И все пак с притока на хора от Украйна българските граждани показаха, че са по-готови да реагират в сравнение с кризата от 2013 – 2019 г., с хора от арабски произход. Дали поради убеждения, или от чувство за близост с украинците, този път се организираха масово в доброволчески групи, фор-

мални и неформални центрове за събиране на помощи, логистична, социална, жилищна, финансова, здравна помощ. Активно в тази вълна се включи и културният сектор, в палитрата му от културни институции (държавни и общински), независими културни организации (НПО), артисти на свободна практика, чуждестранни културни институти, частни фирми с основна дейност в сферата на културата и читалища.

Сред мерките, които предложиха в различна степен представителите на сектора, бяха:

- **Безплатни билети за украински граждани, вкл. деца** (такива предоставиха фестивала “Electric Orpheus” 2022, Пловдив; РИМ – Велико Търново; Държавна опера – Бургас; Държавната опера и Държавния куклен театър в Стара Загора; Кукленият театър в Добрич; Общинският куклен театър в Благоевград и редица други);
- **Извънредни събития с украински произведения,**

добавени в културната програма (аудио-приказки за деца на украински от FOX book safe, София; УНИЦЕФ с книжка с приказки на украински деца; с подкрепата на Полския институт в България, Културният център в Харманли домакинства изложбата „Украинският свят на Мария Примаченко“; изложба на Влада Ралко в Чешкия център в София);

- **Добавяне към събитията превод на украински език;**
- **Отправени бяха покани към украински артисти за участие в проекти и различни форуми в България** (например в мастер класове по театър в студио „Каракашиян“, София);
- **Предлагане на постоянна работа за украински артисти в български културни организации и трупи** (сред тях трупата на „Жар“ театър, София; Ню Бояна Филм, София; Screen Vox Studio, София; All in Studio, София; РЦСИ „Топлоцентрала“, София и др.);
- **Временно настаняване в офисите на организациите** (например при Сцена „Дерига“);
- **Участия на украински граждани (професионалисти и любители, вкл. деца) във фестивална и концертна програма** (артисти, любители и/или деца поканиха фестивалите „Антистатик“, София, „RADAR Festival Beyond Music“, Варна, изложбата „Мечтите на децата от Украйна“, Бургас и др.);
- **Творчески работилници и отворени сцени за деца и възрастни** (това бе най-разпространената мярка, която предложиха: „ТАМ“ с „Моят приказен супергерой“, гр. Велико Търново; „Да сътворим

заедно света на музиката“ от „Венера мюзик“, В. Търново; Детски център за деца от Украйна „Чисто небе“, с подкрепата на Евангелистка методистка Църква „Рождество Христово“, гр. Велико Търново; „Магията Цианотипия“ на Гьоте Институт-България и фотографите Иван Дончев, Боряна Пандова и Михаил Новаков и десетки други колеги)

- **Благотворителни кампании** както и дарения на приходите от реговната програма (така постъпиха „The Smarts“, София; „Stara Zagora 4 UA“; инициативата „Великден заедно“, София; представлението „Заслон за Непридружените“ в РЦСИ „Топлоцентрала“, София; Държавната опера и Драматичния театър във Варна; благотворителния концерт „Гласът на мира“, Бургас; НЧ „Любен Каравелов 1897“, Куртово Конаре)
- **Украинци станаха обект на изкуството** във фотографски и видео изложби, персонажи в представления и т.н. (това се случи по време на: споделена вечеря в пространство за култура „Re-Vopexs“, Варна; прожекция на филма „Ако мирът беше храна?“ при MOVE.BG, София; изложбата „Писмо до пловдивчани“, Пловдив; проекта „Прелетни птици“ на „Сторикечърс“, София; поредицата споделени вечери на „Meeting Points“; Година на украинската култура и народ в Националния студентски дом в София и др.).
- **Войната сега, както и войната и изкуството се превърнаха в значима тема** в изкуствата (фондация

„Прочети София“ посвети изцяло „Литературни срещи“ през юни 2023 г. на темата, украинската поетеса Анна Багряна разказа за това как съществува изкуството по време на войната в Украйна; войната в Украйна, но и темата за бежанците от райони във война бе тематизирана като свидетелство и журналистически разкази, чуха се произведения на украински автори. TP „Сфумато“ посвети своя „Малък сезон“ през 2023 на „Войната и мирът“, издателство „Точица“ издаде детска книга и проведе поредица от Философски закуски с деца на същата тема. Междувременно ОСАИК „36 маймуни“ постави „Мъртви души“ (реж. Гергана Димитрова), като изследване на душата по време на война.)

Всички споменати участници са само малка част от онези, които насочиха своя професионален ресурс в подкрепа на украинската общност – те илюстрират, но не изчерпват усилията на всички представители на културния сектор за това да се почувстват по-спокойни и стабилни украинските граждани, потърсили закрила в България.

Поредицата от техните действия притежава някои важни предимства, които трябва да бъдат посочени недвусмислено. Първото от тях е, че **обхващат както възрастни, така и деца**, а имайки предвид профила на пристигналите и големия процент деца сред тях, въвличането им в културния

живот на страната във възможно най-ранен етап е абсолютната основа за постигането на интегрирано и стабилно приемащо общество. Децата са ключов фактор на успешната интеграция и културните организации показваха, че не се колебаят във верността на това твърдение.

Предприетите мерки също така бяха насочени **не само към професионални артисти, но и към любители**. Този подход позволи да се избегне изолация и разделение сред чужденците, основано на професионален профил, а също така даде възможност на професионалните артисти да продължат заниманията си в този толкова специфичен сектор. Съществуват много примери за покана за участие на украинци в професионални и любителски формати, както в София, така и в страната.

Културният сектор подпомогна интеграционните процеси, като предложи **както временни спешни мерки, така и дългосрочни решения**. Такива бяха от една страна моменталното настаняване на украинци в офисите на организациите, адаптирането на помещения в логистични центрове за хуманитарна помощ, но също така предоставянето им на нуждаещите се за репетиции или работа, както направи например Сцена „Дерига“. От друга страна, някои организации предложиха постоянна работа на

чужденците, поканиха артисти, намерили защита в България, да се присъединят към артистични трупи.

Тук е важно да се отбележи, че броят на чужденците, останали да работят в сектора, е символчен, тъй като нивото на заплащане в него често е по-ниско от това в сферата на услугите или на строителството и на практика не позволява започването на нов живот. Това обаче не омаловажава и не обезсмисля предложената помощ, а е препратка към националните ни приоритети и регресивна политическа визия за култура.

След началото на войната в националния календар от културни събития се появиха и такива, в които украинските граждани и изобщо Украйна бяха „главни герои“ на случващото се (видео

изложби, документален театър, документални филми, театрални представления и др.). Отвъд абсолютните ползи от допира до културно съдържание тези проекти имаха и много важен ефект на **повишаване на информираността** (т.нар. awareness raising) за украинските бежанци, към техния живот, който започва отначало, към последициите от войната, в каквато поколенията след 1945-та година имаха радостта да не живеят. Това вече се промени и докато очевидци на предишната война в Европа все още са живи, започна следващата, а артисти от различни изкуства у нас не се поколебаха да алармират за това публиката. Те предизвикаха емоциите, разума и въображението на зрителите със своята работа и смело показаха най-актуалното и болезнено в днешния ни ден, точно така, както в исторически план изкуствата и артистите правят – да коментират онова, което другите не искат или не могат. В по-големия дебат за ролята на културата и изкуствата по време на криза българският културен сектор зае адекватна, съвременна позиция.

Въпреки традиционната концентрация на културни организации и събития в София, трябва да се подчертае, че подкрепа за чуждите граждани предложиха и колеги от други градове, сред които В. Търново, Варна, Добрич, Стара Загора, Бургас, Пловдив, Благоевград, Куртово Конаре, Русе и т.н. Там, а и на други места в страната, се организираха

благотворителни акции за бежанците, дарения от продажба на билети, безплатни билети за представления, изложби и концерти, поканени бяха украински артисти за участие в местни събития и т.н. По този начин, въпреки концентрацията на културен живот и културни оператори в София, немалък отзвук от възможности достигна и до други по-големи градове в страната. Това е **пример за децентрализация**, за която културният сектор се бори в много по-големи форми и мащаб от началото на 1990-те години. Такава не се случи при предишния бежански поток от арабски граждани.

Не само на различни места, но и **в различни сфери на изкуството** бяха мерките, които културният сектор предприе. Редом с безплатните представления за украински деца в десетки куклени театри в страната, Софийската опера и балет постави част от програмата си за деца на украински език, също така обедини усилията си с този на трупата на цирк „Балкански“, за да се срещнат децата от Украйна с чаровния Шрек в едноименната пиеса. В Галерия за съвременно изкуство “Cu29” в Пловдив по идея на Борис Зафиров бе подредена аудио-визуална изложба с разкази на бежанци, а “RADAR Festival Beyond Music” завърши 10-тата си годишнина със сетове на базираната в Берлин, но с украински корени Катерина Заволока, а.к.а Zavołoka. УНИЦЕФ публикува книжка с приказки, написани от украински деца-бежанци, живеещи в

България, докато студио „Каракашиян“ предложи мастор класове по театър с безплатен вход за украинци. Подобно разнообразие е голяма ценност, защото дава възможност за различен тип срещи с изкуството, множество подходи и послания и развива различни умения. Ето защо трябва да бъде отбелязано като добра практика и насърчавано с бъдещите интеграционни политики.

В акциите за подкрепа към украинците участие (освен като доброволци, в лично качество) взеха **както граждански организации, така и културни институции**, заемайки позицията на приемачи и подпомагачи, като желанието да действат според капацитета и възможностите си ги постави от една и съща страна на „барриерата“. Поради начина им на финансиране, вътрешната им политика за правене на култура и различните естетически възгледи, подобно единомислие и единодействие е рядкост в сектора и затова е редно да му се обърне специално внимание, с надеждата да се превърне в практика.

Успоредно с ужаса, който внесе, войната в Украйна и притокът на хора, търсещи убежище у нас, всъщност интензифицираха **интереса и културните контакти между България и Украйна**. Българският културен сектор обърна поглед към украинската култура и за кратко време на българска сцена се появиха произведения на

украински автори, а в галерии и музеи – украински артефакти. Програмата „Творческа Европа“ насочи 5 млн. евро за подкрепа на украински артисти и културно наследство, като част от конкурсите, с които се разпределят, са международни и въвличат и партньори от ЕС, вкл. България. Очакванията са тези възможности да обогатят културния обмен и сътрудничество между двете ни държави в дългосрочен план.

Наред с положителните примери, които се надяваме времето и секторът да мултиплицират, имаше и пропуснати възможности. На фона на 48 регионални, читалищни, университетски и специални библиотеки, над 186 исторически, етнографски, археологически музеи и художествени галерии, 72 драматични, оперни, оперетни и куклени, драматично-куклени театри¹, всъщност на много малко места украинските бежанци бяха поканени да влязат като публика или се случиха срещи. Броят се на пръсти регионалните библиотеки, които направиха седмица на украинската литература или предложиха украински автори приоритетно на своите читатели, като сред изключенията са Столична библиотека и Варненската регионална библиотека, които оформиха „Украински книжен рафт“ след дарение от Украинското посолство

и като част от едноименната световна акция на украинската държава, реализирана вече в Турция, Литва, Австрия, Южна Корея и 16 други държави в и извън Европа. В информационния поток от културни събития за 2022 и 2023 г. няма съществена информация за музеи и галерии, извадили от хранилищата си украинско изкуство, поканили украински художници или разказали истории за културните връзки на България с украинския народ. Няколко изключения от този факт, които заслужено трябва да се споменат, са „Етнокухнята“ на РИМ – Бургас, с участието на Жанна Шубина и Александра Сидорова, изложбите на Волдемир Сторозум в Бургас и Дария Пугачова в Пловдив, както и изложбата „Съвременна украинска живопис“, която е открита в новозагорската художествена галерия. Интересен факт е, че галерия „Руси Карабиберов“ притежава в своя фонд над сто и петдесет произведения – живопис и графика – от седемдесет и един украински художници. През февруари 2023 г. Градската художествена галерия във Варна отваря врати за млади украински художници – бежанци. Изложбата е благотворителна и по инициатива на фондация „Открито сърце“, което е още един пример за важността на партньорствата и споделянето на ресурси между културните институции и независимите граждански организации. Като продължение на споменатите липси, не видяхме и украински филми или такива с украински актьори на по-голямата част от всички 227 екрана в

¹ Изброените данни са на НСИ за 2022 г. и са достъпни на: <https://www.nsi.bg/bg/content/3657/%D1%82%D0%B5%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B8>

страната. В тази констатация не попада Дом на киното, който показва „Жар птица“ и доведе в София украинския актьор Олег Загородний, както и екранът в Пловдив, който излъчи номинираният за „Златен лъв“ украински филм „Отражение“ като част от програмата на София Филм Фест в града. Към момента само на няколко от театралните сцени в страната може да се види драматургична работа от Украйна – примери са представението „Хага“ в Народен театър „Иван Вазов“, от авторката Саша Денисова (реж. Галин Стоеф) и „Съвсем проста история“ в Драматичен театър „Адриана Будевска“ в Бургас на Мария Лаго (реж. Борислав Чакринов).

Препрограмването на календара на една културна институция изисква време, а вероятно и одобрение на няколко нива; със сигурност изисква финансов ресурс, но също и желание и убеждение, че изкуството не е само за да забавлява, а да сближава и информира, както и да привлича вниманието на аудиторията към световни теми и катаклизми. Ето защо беше важно след като страната разполага с толкова сериозен ресурс от пространства и гарантирано ежегодно публично финансиране за тях, те да предложат възможно повече информация за културата на новопристигналите граждани, с които обществото трябваше да заживее. След почти две години от началото на войната няма особени белези тези културни институции

да са обогатили програмата си осезателно с повече интеркултурно съдържание, не само украинско, но такова, което в цялост акцентира върху богатството от култури. Съдържание, предлагащо срещи с различни култури, възпитава рефлексия у публиката не просто за възприемане, а за вдъхновение и обогатяване от взаимното общуване. Тази нагласа е жизнено важна във времето, в което светът вече предупреждава за следващата миграционна криза.

В контекста на публичното финансиране и институционалните действия трябва да се отбележи, че два от най-големите фондове за култура в страната – Национален фонд „Култура“ и Програма „Култура“ на Столична община – допуснаха украинските граждани като целева група в проектните дейности на кандидатстващите организации и по този начин бяха финансирани десетки проекти, насочени към бежанците. За съжаление този фокус се случи еднократно през 2022 г.

(Не)устойчивост и неосъществени интеграционни намерения

След преминаване на първоначалния шок от войната картината се промени. По данни на УНИЦЕФ от февруари 2022 г. до 31 май 2023 г. документи за убежище в България са подали 159 540 човека, от които

днес 53 811 са останали в страната, т.е. по-малко от 34%. Всички други са напуснали България. Това е тъжна констатация, имайки предвид, че войната все още не е свършила. Изглежда страната ни не може да бъде дългосрочно убежище на хора, бягащи от бомбардировки, поради финансови, социални, здравни, образователни и други фактори, защото именно такива най-вероятно са в основата на решението им да напуснат.

Действията на културния сектор в подкрепа на украинските граждани също намаляха, вероятно поради същия отлив. Случилата се концентрация на усилия, ресурси и енергия обаче е добър повод да се обърне внимание на няколко фактора, които биха помогнали на българското общество да бъде поинтегрирано, устойчиво, развито и равностойно на останалата част от Европа и по-смело в очакванията си за качество на живот. Подобни катаклизми показват, че вярата в доброто и надеждата за бъдещето са мотив за вършенето на добро в личен план, но не са достатъчни и не могат да изместят нуждата от това голямо количество работа да се върши системно, а не еднократно, за да живее както приемащото общество, така и чужденците в него заедно, с разбиране и единни в ценностите си.

Главна роля в процеса към създаване на подобно общество има културата. В свое интервю за *Uspelite.bg*, през 2020 г., в отговор на поканата да преобърне

пирамидата на Маслоу, д-р Нели Стоева казва: „Културата не само е в топ потребностите на едно общество, намиращо се в трудна икономическа ситуация, но тя е основна негова потребност. Тя задава смислите, ценностите, алтернативите за бъдеще. Икономиката винаги ги следва!“. Ако продължим мисълта на д-р Стоева, можем да кажем, че културата, с нейните ценности, знание, вяръвания, светоусещане, управлява индивидуалните и обществените реакции на хората и общностите, като предопределя начина, по който те се справят с различни предизвикателства.

Затова и в съвременния политически дискурс за културата вече не се говори като за самостоятелна сфера, а като феномен, който е органично свързан с останалите сфери на живот и с личното и обществено поведение. Тя е първичният бульон, от който се раждат нашите реакции и поведение, особено в извънредна ситуация.

Минали са две години, но следите от предишната голяма криза все още личат. Пандемията, причинена от COVID-19, е отчетливо доказателство как културата направи хората по-устойчиви на тежките дни в изолация, в натоварените комуникационни кампании, финансовите трудности и психическата тежест. В онзи период видяхме вдъхновяващи видеа на световноизвестни артисти, които „дариха“ таланта си на всички за мониторите; други използваха професионализма си, за да разпространяват важна информация сред по-широк кръг хора по достъпен и забавен начин; трети отвориха виртуално вратите на своите домове, за да изместят самотата от съзнанието на своята публика. Културни институции от целия свят споделиха части от своите архиви, посрещайки пред екрана и най-отдалечения зрител. Така във време, в което милиони хора бяха изолирани от близки и приятели, културата ги събра и поддържа в близост, с нужната доза уют, вдъхновение и чувство за принадлежност. И макар че самият сектор тогава изпадна в криза, той помогна съществено за справянето с по-мощната.

Дебатът за ролята на културата по време на криза е многопластов и вероятно неизчерпаем, но в български контекст има няколко фактора, на които е съществено важно да се обърне внимание, защото тяхното състояние, и сега и в бъдеще, ще

е предопределящо за посрещането и справянето с предизвикателствата, независимо от какъв характер са те. Тези фактори са всъщност елементи от цяла мрежа от заинтересовани страни в процеса към интегрираното общество. Обръщаме им внимание в минало време, но пълни с очаквания и вяра в неизползвания капацитет, който стои зад тях.

Финансова устойчивост

Както стана вече дума културните организации направиха за украинските граждани онова, за което имаха възможност: настаняване, работни места, безплатни билети, благотворителни акции, украинско съдържание и т.н. Онова, което не достигна конкретно на гражданските организации сред тях обаче, е извънреден финансов ресурс, който да може да бъде използван дългосрочно. Това беше голямата заплаха и по време на COVID-кризата, когато забавянето на едно месечно плащане спря дейността на някои организации и дори доведе до фалит други. Финансовата нестабилност в гражданския сектор, вкл. сред колегите на свободна практика, е толкова голяма, че част от него оперира с хоризонт до две месечни плащания. В по-голямата си част организациите не разполагат с резервен финансов ресурс, който да им гарантира стабилност в случай на криза, така че те да продължат да работят със

собствени средства, ако поради извънредната ситуация не получат плащане в рамките на 3-6 месеца. Добра практика през 2021 г. за справяне с тази слабост бе програмата за Възстановяване и развитие, надградена по-късно от Едногодишен грант, на Национален фонд „Култура“, която позволи на организациите да получат подкрепа за собствените си екипи и то със средносрочна продължителност, но за съжаление тя бе прекратена.

Държавна политика

2024 г. ще бъде десетата поредна година на нулева интеграционна политика у нас. Една от причините за това е, че втори стратегически документ в областта на бежанските въпроси, след Националната стратегия по миграция, убежище и интеграция (2015 – 2020), не е подкрепен с дейностен план и национално финансиране. Така новата Национална стратегия по миграция (2021 – 2025) остава мъртвородена. Към нея съществуват план за 2022 г. за изпълнение на приоритетите, както и доклад за изпълнението в периода април 2021 г. – юни 2022 г., но и в двата интеграционните намерения и резултати са твърде крехки и неподкрепени от данни. Например: „По време на процедурата по предоставяне на международна закрила, ДАБ при МС подпомага настанените в териториалните поделения на Агенцията чужденци **чрез комплекс**

от мерку за първоначална социална адаптация, включваща разяснителни кампании, социално-културни събития, включване в курсове по български език и др.“. Как ги „подпомага“ – финансово и/или логистично; къде се прилагат „мерките“ – на колко места, до колко респонденти достигат, деца или възрастни; кога започват да се прилагат; с каква продължителност са, кои са темите на разяснителните кампании и социално-културните събития, колко такива са се провели – това са въпроси, чиито отговори биха дали полезни данни за провеждането на един успешен мониторинг с последвали препоръки и стратегически решения, базирани на проучване, а не на намерения.

Община и общинска администрация

Друг голям фактор по пътя към стабилно интегрирано общество е общината. В [„Градски интеграционен одит за София“](#), осъществен през октомври 2018 г. от Деница Лозанова, Севдалина Войнова, Снежина Гъбова, се съдържа изключително важният извод, че: „София няма изготвена стратегия за интеграцията на граждани на трети страни и предоставянето на съответните услуги, отчасти това е заради централизирания модел на управление на миграцията и интеграцията на национално ниво.“ Повечето населени места нямат план за това как да се използва градското пространство, така че да се обособят повече

места за общностни занимания. Много от тях само формално разполагат с отлично разписан, но иначе неработещ механизъм за по-активно участие на гражданите във вземането на решения на местно ниво, и с абсолютно никакъв, който да въвлеча в тези процеси и установили се на територията чужденци. Вместо това защитени пространства за подкрепа на нуждаещите се се създават от неправителствения сектор, неформални групи граждани и доброволци. Друга важна роля на общинската администрация е да създава и популяризира наративи (т.е. добрите истории) за интегрираното общество, които да информират и образават за ползите от него. Самите общини биха могли да организират кампании, да поръчват изследвания, базирани на данни за интеграционния фактор, да поръчват картографиране на общностите, живеещи на територията, с основна цел местните лидери, както и служителите в администрацията да бъдат много добре информирани за интеркултурното състояние на техния град. Общината може да бъде проактивна и да се консултира с други заинтересовани страни какво те правят на нейна територия и да получава и обработва данните от това. Интегрирано общество не може да съществува, ако общинската администрация не работи в сътрудничество с полицията, образователните институции, културните институции, гражданските организации на нейна

територия. От същата важност е и създаването на база данни с културни медиатори, които да откликват на нуждите на общината при работа с чужденци. Това се отнася до всички общини в страната, както е съотносим и друг белег, уловен от екипа на Одита: „консервативното обществено отношение към чужденци и мигранти, вариращо от положителна апатия до открити прояви на расизъм“.

Училище и образование

Невъзможно е да се съжителства с общност, стереотипите за която създаваш сам. Проява на тази тъжна констатация е тежкия ноемврийски ден на т.г., когато в Харманли е пребит културният медиатор и преводач Хамид Хошсияр. А също и десетките случки на посегателства над автомобилите с украинска регистрация във Варна. Липсата на мултикултурно мислене и приемането на културното разнообразие като ценност обаче, дори липсата на човешко любопитство към различието, е на лице не само сред възрастните, а още на училищно ниво. Затова като следваща необходимост в желанието ни да постигнем интегрирано общество трябва да отбележим образованието и училищния живот. Дали поради лични убеждения, обществен натиск, или слаба система на професионално развитие, но в голяма част от българските училища в момента

не работят хора, които са обучени в базисни межкултурни компетенции, или поне в това как да насърчават културното различие като ценност. Би било голяма стъпка, ако някога в училищната програма видим часове по межкултурен диалог (срещи с чужденци, седмици на езика, седмици на културата и танца, игри, песни, храни на културите и др.), или пък видим училищен интериор, представящ различни етноси. Това би превърнало българското училище в източник на посланията, че заедно сме по-силни, че ценностите и бъдещето могат да бъдат споделени и това не е страшно.

Медии

За посланията в обществото ни и за формирането на мирогледа освен образованието, голяма роля имат и медиите. Тяхна е и силата за минути да формират отношение към новодошлите граждани на трети страни у нас.

Дали ще изберат да излъчват ксенофобски материали, прикрити под „свобода на словото“, да разпространяват стереотипи, или да разказват добри истории и популя-

ризират сред обществото ценността от различните култури, е въпрос на етика и регулации, които не винаги са неоспорими.

И при двете бежански вълни след 2013 г. в медийната среда у нас пролича липсата на знание и образование на някои журналисти да отразяват мигрантски въпроси. Ето защо с надежда към бъдещето можем да очакваме гражданските организации, медийните редакции и професионалните обединения да организират срещи на журналисти с културни, интеграционни и експерти по бежанско право, да участват във форуми срещу речта на омразата, да си партнират с организации, които работят на терен; да предлагат повече международни новини.

Ролята на местната администрация, медиите, училищата и десетки други фактори също така са описани в концепцията за интеркултурните градове. Това е тема, с която Съветът на Европа започва да се занимава последователно от 2007г., към която обаче български градове все още не са се присъединили. Съветът на Европа възлага на група експерти да създадат програма за прилагане на модел за межкултурно включване на гражданите,

който да отговори на нуждите, предизвикани от растящото културно разнообразие в населените места и от глобалните миграционни потоци. Докладът констатира, че зле управляваното разнообразие води до бедност и неравенство, и предлага преосмислянето му в посока на креативност и икономическо развитие. Екипът за концепцията откроява 16 елемента, които една градска интеркултурна стратегия би следвало да съдържа. Сред тях са освен вече споменатите общини, образование и медии, така и участие на чуждите култури в живота на приемащото общество, добросъседство, обществени услуги, медиация и решаване на конфликти, комуникация, интеркултурна интелигентност и компетенции, лидерство и гражданство и др.

Научни модели и данни

В амалгамата от фактори, водещи към интегрирано общество, следва да добавим и научно-обоснованите модели на вземане на решения, не само при създаването на стратегии или мащабни процеси и промени, а дори и при организирането на културни събития. Това са модели, основани на данни и анализи, които да бъдат база за интеграционните дейности, да дават информация за профила на участниците, техните нужди, моментно състояние, местоживеене, културни, образователни и религиозни специфики.

Научният подход повишава ефикасността на интеграционната работа, защото позволява по-добро познаване на целевата група и адекватно адресиране.

Така например на чужденци, потърсили закрила в България, с високкоквалифициран професионален профил (учители, инженери, лекари, ветеринарни специалисти, научни работници, артисти и т.н.) е неподходящо да се предлагат курсове по професионална преквалификация в сферата на фризьорството и кулинарията. Или на силно религиозни хора да се предлагат филми, книги или представления, в които на фокус е тялото, тъй като този тип хора са чувствителни към телесността и това не бива да се пренебрегва. Вместо това събития в сферата на българската история на изкуството и културното наследство биха били много по-адекватна първа крачка към опознаване на обществото ни. Впоследствие, когато дистанцията е преодолена, с голяма сигурност ще можем да видим чужденците на разнообразни културни събития, вкл. и провокативни за тях самите, тъй като доверието към приемащото общество вече ще е спечелено. Много добър

пример за научен модел при работата с бежанци е започнал в Швеция преди години. Там е създаден механизъм за проследяване на интегритета на бежанците и потърсилите защита и през юни 2023 г. Швеция вече публикува първият доклад – резултат от наблюдението и събирането на обосновани данни за интеграцията на деца-бежанци в шведското общество⁷. Институтът за оценка на пазара на труда и образователната политика (IFAU), който е държавен изследователски институт, проследява икономическата и социална интеграция на децата, пристигнали от бивша Югославия през 1990-те години, обхващайки 25 години от техния живот сред приемащото общество. Докладът дава изключителна картина за образователната система на Швеция, която е децентрализирана и задължава децата-бежанци да започнат училище максимум до 3 седмици след пристигането си (с по-малко на брой часове в началото и с възможност за възстановяване от общината на част от разходите по посещението на училище). Впоследствие данните показват, че момчетата-бежанки, дошли в Швеция на 7 г. или близо до тази възраст, за наблюдавания период се изравняват процентно като икономически статус с родените в Швеция, а в голямата си част и надвишават приходите им с 2.2%. При момчетата, емигрирали в ранна възраст, също е налице изравняване, докато тези установили се в Швеция след 12 г. възраст остават с по-нисък

доход спрямо връстниците си, родени в Швеция².

Читалищата

В битката за доверие между бежанците и новата общност, в която те се опитват да заживеят, решаващо място биха могли да заемат най-старите общностни формирания у нас – читалищата. Особено в по-малките населени места те са места на срещи и места на авторитети и биха могли да събират различните общности, да организират фестивали или други културни събития, показващи и празнуващи културните различия, но така също и да организират образователни събития между двете страни. Ако това се случваше, може би през 2014 г. и 2017 г. нямаше да имаме места като с. Розово, с. Елин Пелин, гр. Белене, където с граждански протести не беше допуснато настаняването на сирийски бежанци.

² В момента около 2 млн. граждани от населението на Швеция са родени на друго място, на практика това е всеки 5-ти човек в страната. В резултат на увеличаващата се имиграция, държавата въведе силно рестриктивни мерки за получаване на бежански статут и закрила, в т.ч. и събиране на семейства. Ограниченията засягат много силно мюсюлманските общности, саамите и други малцинства, а много интензивен дебат изобщо за интеграцията на имигрантите от 2015 г. насам тече в момента. В годишния си доклад за правата на човека Амнести Интернешънъл алармира за социалното изключване сред малцинствата, цитиран от Евроактив, а през 2022 г. министър-председателката Магдалена Андерсон заявява, цитирана от Ројтерс: „Сегрегацията ни позволи да стигнем до там, че да имаме паралелни общества в Швеция... Интеграцията е твърде оскъдна, в момент, в който имаме огромна имиграция.“

Интеграцията се превърна в противоречив глобален въпрос. Все по-често държавите ще бъдат изложени на миграция и отдавна е нужен план, който да структурира отношенията между бежанци и търсещи закрила, от една страна, и приемащото общество, от друга. Не само отделните държави са изложени на миграция в различна степен, но и европейската общност в целостта си. По данни на Върховния комисариат на бежанците в края на 2022 г. 108.4 млн. човека в света са насилствено изселени (в резултат на преследване, конфликт, насилие, политически причини). В сравнение на 2021 г. това е увеличение с 19 млн. Само в резултат на войната в Украйна 5.7 млн. украински граждани напуснаха страната си.

Интегрираното общество е онова, което разполага със и прилага механизмите за борба с ксенофобията, расизма, дискриминацията. То е идеал за по-здраво общество, за постигането на което е нужна мобилизацията на политици, граждански организации, бизнес, граждани и медиуми. Постигането му е бавен, продължителен процес и изисква последователни действия от приемащото общество и институциите. Но най-важното е, че интегрираното общество не може да се постигне без правителствена политика и политически ангажимент и без работещи институции.

Библиография

Василева, В. (2023). Изложба "Съвременна украинска живопис" ще бъде открита в новозагорската художествена галерия. БТА, 26.04.2023. Достъпна на: <https://pronewsdobrich.bg/izlozhba-savremenna-ukrainska-zhivopis-shte-bade-otkrita-v-novozagorskata-hudozhestvena-galeriya-p322594>

Лозанова, Д., С. Войнова, Сн. Гъбова. Градски интеграционен одит за София, България. София: Асоциация за развитие на София. 2018. ISBN: 978-619-91126-4-9. Достъпен на: https://www.integra-eu.net/images/City_Report/Audit_Report_Sofia_BG.pdf

Åslundb O., Linus Liljeberg, Sara Romand The long-term integration of refugee children. 2023. Available at: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/system/files/2023-08/wp-2023-17-the-long-term-integration-of-refugee-children.pdf>, visited: 2.10.2023

Global Trends report, June 2023; <https://www.unhcr.org/uk/global-trends>, visited: 18.10.2023

Intercultural cities programme. Available at: <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities> (accessed 6.08.2023)

Reuters. 28 April 2022. Swedish PM says integration of immigrants has failed, fueled gang crime. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/swedish-pm-says-integration-immigrants-has-failed-fueled-gang-crime-2022-04-28/> Visited: 2.11.2023

Ukraine Refugee Response in Bulgaria.Fact Sheet. June 2023. Available at: <https://www.unicef.org/bulgaria/media/16146/file/UNICEF%20Bulgaria%20Factsheet%20-%20June%202023%20-%20ENG.pdf> (accessed 6.08.2023)

Uspelite.bg. 16 май 2020. Нели Стоева: ...да не забравям да се оглеждам наоколо. Достъпна на: <https://uspelite.bg/neli-stoeva-da-ne-zabravyam-da-se-oglejdam-naokolo-1>

[ОБРАТНО КЪМ СЪДЪРЖАНИЕТО](#)

ДА СЕ СРЕЩНЕМ?

АНАЛИТИЧЕН ДОКЛАД ОТ ПРОУЧВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА УКРАИНСКИТЕ БЕЖАНЦИ
КЪМ КУЛТУРНИЯ ЖИВОТ И СЪБИТИЯ В БЪЛГАРИЯ

ДАВИД КЮРАНОВ

1. Методология на проучването.

Проучването на нагласите за културния живот на украинските бежанци в България беше проведено за целите на Културна фондация А25, в рамките на проект „85 483“. То представлява интегралната трета част от проекта, която цели да допълни останалите изследователски гледни точки – за културния живот в Украйна и реакцията на българските културни институции и организации след началото на войната. Цел на тази част от проекта е да установи практиките и нагласите на украинските бежанци към културния живот в България; в рамките на самото изследване фокусът надхвърли това ограничение и се насочи към темата за интеграцията на българското общество, част от което са украинците и към това как културните проекти могат да я подпомогнат.

За дълбочинен анализ на ситуацията на бежанците бяха използвани качествени изследователски мето-

ди – фокус групи и дълбочинни интервюта. Бяха проведени четири дълбочинни интервюта с представители на НПО, които работят в подкрепа на бежанците от Украйна. Интервютата са с представители на сдружение „Отворени обятия“, Интеграционен център „За доброто“, Хуманитарен център „От нас зависи“ и „Украински кошер“.

Проведени са и три фокус-групови дискусии с бежанци от Украйна – две с възрастни и една с тийнейджъри. За събирането на респондентите за фокус групите отново помогнаха споменатите организации.

2. Що е интеграция?

На пръв поглед може да изглежда необичайно да започнем доклада точно с тази тема. Работата по проучването и неговите резултати обаче показват, че тя е централна. От равнище политика, до равнище концерти на групи от различни страни, чиито граждани живеят в България – именно интеграцията

е резултатът, който би следвало (и имаме възможността) да търсим. Затова е много важно да сме сигурни какво имаме предвид, когато ползваме термина „интеграция“ – дума със значение, изкривено у нас в посока най-вече към ромската общност и масово – както във всекидневната, така и в политическата, медийната, а и научната реч – използвана напълно погрешно.

Думата „интеграция“ идва от латинското прилагателно "integer", което означава „цялостен“, в смисъла на „недокоснат, чиято структура/цялост не е нарушена“, по-просто казано – нещо, по което няма пукнатини, то не е разделено на части.

Изразът „ромите трябва да се интегрират към българското общество“ например няма никакъв смисъл. Не можеш да се интегрираш „към“ нещо. Ако искаме да придадем смисъл на говоренето за интеграция, следва да кажем: „Българското общество е (вкл. и етнически) дезинтегрирано и трябва да се интегрира (да стане по-цялостно, да няма разделение).“ Етническите българи са част от българското

общество и гражданство, точно колкото етническите роми, турци или други общности у нас. Ако дадем заявка, че интеграцията е нужна, ние казваме: „Между различни групи – например етническите – в българското общество има големи разделения (пукнатини, процепи, пропасти). Обществото ни ще бъде по-успешно като развитие, ако положим усилия тези пропасти да бъдат залечени, стеснени, или поне да пуснем мостове между бреговете им.“

Отлично определение на термина точно в описания смисъл намираме на [страницата](#) на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа:

„Интеграцията е динамичен процес на взаимно ангажиране с множество участници, който улеснява ефективното участие на всички членове на едно разнообразно общество в икономическия, политическия, социалния и културния живот и насърчава споделеното чувство за принадлежност на национално и местно ниво. **Слабите или несъществуващи политики за интеграция често допринасят за нестабилност, като не успяват да се справят адекватно с първопричините за напрежението.** Добрите интеграционни политики могат да създадат общество, в което всеки има чувство за принадлежност и принос, независимо от своя етнически, езиков, културен или религиозен произход.“

Украинските бежанци у нас получават помощ от хора, които виждат, че това е необходимо – не-

правителствени организации (НПО), донякъде институции (с подбудата на НПО), бизнес и др. Но интеграцията е процес, който се случва във всекидневието, така че със сигурност можем да кажем, че между украинските бежанци и НПО, които ги подкрепят, се развива и затвърждава една добра интеграция, тези групи са добре интегрирани помежду си – между тях няма предразсъдъци, омраза и др. Но това далеч не означава, че българското общество се е интегрирало по отношение на украинците, т.е. че пропастите между украинците и други групи са изчезнали. Защото тези хора си наемат жилища, търсят и започват работа, пътуват из страната, децата им тръгват на училище – това са ситуациите, които можем да наблюдаваме и да преценим как се развива процесът на интеграция.

Защо отделяме толкова пространство на интеграцията и нейното коректно и на практика единствено смислено значение? Защото, както показва проведеното изследване, възможни бъдещи културни по-

литики, проекти и инициативи биха имали най-силен и смислен ефект, ако те са по същество интеграционни.

2. Допълнителни уточнения

Друго важно отношение между хората, което срещнахме (и) в това проучване, е дискриминацията. Думата произхожда от латинската "discrimen, inis, f" – разлика, и в рамките на хуманитаристиката, политиката и правото е добила значението на „преекспониране на нечия характеристика /разлика – защото, когато дискриминирам някого, преекспонирам неговата характеристика като разлика между мен и него.

Разликата се преекспонира до степен, в която тя се възприема за водеща при определянето на даден човек или група хора.

Били ли са и дали в момента украинските бежанци са дискриминирани от България като държава и от гражданите ѝ в личните контакти? Да.

Били ли са и дали са ли дискриминирани украински бежанци, принадлежащи към уязвими групи (много-

детни майки, хора с увреждания и др.) от българските институции и граждани? Да.

Били ли са и дали в момента украинските деца са дискриминирани от българските институции, учители и съученици? Да. Направено ли е нещо по тези въпроси? Не знаем. Отчетите на Комисията за защита от дискриминация, които можем да намерим на нейния сайт, например, стигат до 2020 г., макар че следва да са налични и по-скорошни.

„Има много малко хора, които искат да останат тук. Тези, които искат да са някъде в Европа, просто не са тук. Германия, Белгия Великобритания, Франция“. (ДИ, НПО)

И това е напълно разбираемо. Търсенето на жилище, работа и записване на децата в училище, описани по-долу, надали са създали у семействата особено добро впечатление.

Завършващата част на този цитат е особено интересна с оглед на задачата на проучването и работата на Културна фондация А25, а именно: *„Тук са хората, които чакат, докато войната свърши и да се приберат“*. (дълбочинно интервю (ДИ), НПО). Тук всеки, който работи по политики, или пише проекти, следва да си зададе въпроса: „Защо да разработвам специални политики и дейности за тези хора, след като са само „туристи“ у нас?“. Егин цялостен по-

глед и провеждане на политики за интеграция на българското общество следва да гледа отвъд настоящия проект и отвъд присъствието на украинците в България. От гледна точка на интеграцията, следва да се запитаме: „Какво мога да направя, за да помогна на тези хора да получават по-топло отношение, а не да им пукат гумите и да им къртят номерата на колите (реално възникващи ситуации)? С какво присъствието на точно тези хора може да ми помогне, за да придвижа напред интеграционните си политики и проекти?“. И има лесен отговор: с учене как да приемаме различието. Затова дискриминацията е толкова важна. Макар и осъждана от закона, тя е добре впит в хората начин на мислене.

Какво общо има всичко това с нагласите към културата и културните събития на украинските бежанци? Честно е да призная, че като изследовател първоначално гледах на проучването като твърде ограничена задача – научаваме повече за „културното всекидневие и навици“ на украинските бежанци от различни възрасти и типове населени места; научаваме повече за това доколко сега имат културен живот в България и какъв е той, и изготвяме доклад по въпроса, като отправим препоръки за възможни инициативи. Разговорите със силно въвличените емоционално и практически хора от НПО, и най-вече със самите хора от Украйна, които приеха поканата да се срещнем и да говорим, изцяло промениха гледището ми по въпроса.

Определящ в разказа за бежанците е въпросът за срещата. Всички те, малки и големи, бягат от своята атакувана и масирано бомбардирана страна. България не е била във война от 9 септември 1944 г. Вече редица поколения у нас растат, и дано завинаги остане така, без да имат личен опит от това що е войната и какво е нейното всекидневие. Някои от украинците, които са тук, имат близки на фронта, други – не, просто роднини и приятели, останали за момента в Украйна. Макар и традиционно бавни и с недомислени мерки, институциите поне не ги отхвърлят открито, случва се и да обърнат внимание на някоя добра практика на НПО. Българите приемат украинците различно – някои със състрадание, подкрепа и без предразсъдъци, други – с неодобрение и нежелание, обиди, понякога и с насилие. Важно е, разбира се, да не идеализираме представата за украинците: *„...и от едната страна има такива, които са много нагли и нахални, и от другата също“* (Дълбочинно интервю, НПО). Така че основното е как се случва срещата между бежанците и българските граждани и как може да се повлияе, чрез култура и изкуство, на това как хората се възприемат помежду си. И тук е мястото да добавим последния ключов елемент, свързан именно със срещата и преживяването на другия – нуждата от широка визия, когато правим културни политики, проекти и инициативи. И под „визия“ нямаме предвид прибран в институционални шкафо-

ве и сървъри документ, а именно цялостен поглед. Проблемът не е „как да се интегрират украинските бежанци към българското общество“ – както стана дума, това е грешно използване на думата „интеграция“. Проблемът ще поставим така: българското общество е силно дезинтегрирано (разберайте: има много сериозни разделения между различни групи хора по различни признаци). Например, то е етнически дезинтегрирано, или има разделения по оста София-провинция, или никакви допирни точки между по-бедните хора и малкото много богати хора и т.н. Затова и си позволявам да използвам самото проучване като повод – в случая то е фокусирано към украинските бежанци, но те са само една от множеството разделения помежду си групи. Изпреварвайки финалните препоръки, ще си позволя още тук да кажа: ако искаме да работим за интеграцията на българското общество – което е основната трудност и пред украинските бежанци, следва да мислим не за „украинските бежанци“, „украинските майки и деца“, „децата от Сирия и Афганистан“. Следва да мислим за общочовешки характеристики: нека говорим, например, за децата в България, майките в България, бабите, бащите и т.н.

3. Специфики на теренната работа

Самата теренна работа имаше известни ограничения. Първо, фокус-групите бяха проведени с помо-

щта на преводачи, което до известна степен променя динамиката на дискусиите и прекия контакт с модератора. Въпреки това се постаряхме преводачите да бъдат хора, които респондентите познават и на които имат доверие, и спокойно можем да кажем, че респондентите нямаха трудности да споделят. В двете дискусии с възрастни беше по-трудно да се намерят повече хора от групата 25 – 50 г., тъй като те са работещи и по-трудно могат да отделят време. Фокус групата от по-млади хора беше предвидена за възрастово ограничение 18 - 25 г., но на практика организацията, която сформира групата, успя да събере по-скоро тийнейджъри. От една страна, това предлага уникален поглед на децата¹. От друга страна, етичният подход за работа с деца предполага те да не бъдат връщани към травматичен опит от войната или как са избягали от Украйна, така че тези теми с тях не са обсъждани.

4. Основни изводи

- Може да се заключи, че интеграция между българската и украинската група засега по-скоро не се

¹ Уточняваме, че с думата „деца“ не реферираме към тяхната зрялост, нито поставяме под въпрос доверието ни в преценката им, описваме ги просто със законовото понятие за „дете“ според Закона за закрила на детето и Конвенцията за правата на детето на ООН - човек, ненавършил 18 години.

е случила. Процесът е протекъл между украинците и представителите на НПО, които ги подкрепят на българска почва. Контактите обаче, и то такива, които могат да доведат до истинска „среща“ между хората, са по-скоро редки.

- Украинците са адекватно подкрепени от НПО по всякакви начини – занимания и пространства за децата, хуманитарна помощ, най-вече в началото на войната, но и досега, помощ в работата с институциите, за намиране на жилища, организиране на курсове и всякакви събития, включително украински вечери и фестивали. **Самите НПО обаче – напълно разбираемо, като се има предвид техния фокус и причината да съществуват – мислят за интеграция на украинци в българското общество. Липсва мисленето за интеграция „на“ българското общество с неговите различни групи, от които украинците вече са част.**

- Институциите или пречат (трудоемко записване на деца в училище, намиране на личен лекар), или все пак действат, но недостатъчно, за да подкрепят реален процес на интеграция, което показва, че те нямат разбирането, че подобно нещо е необходимо. Не дават и сигнал за каквото и да е разбиране на интеграцията като процес, който следва да се мисли, структурира и води именно от тях.

- Българите не непременно отхвърлят украинците, някои помагат, между някои се завързват и приятелства, но това по всяка вероятност е рядък случай. Среща се случва благодарение на НПО, около които

се образуват запознанства, с приятели на хората от организацията, например. За съжаление налице са и симптоматични случаи на рязане на гуми на коли, къртене на номера, тормоз в училище.

- Историята на украинските бежанци от началото на войната е **история на разпад на познатия за хората живот**. Разпада се семейството, разпада се всекидневието, разпада се системата от навици, които всеки човек има, разпада се понякога буквално и домът им, т.е. всички житейски жалони, носители на спокойствие, познатост и сигурност, са разрушени.

- Украинската култура също попада под ударите на войната – руснаците се опитват да си присвоят личности и творци, крадат и извозват музейни експонати, крадат от идентичността на Украйна. Това показва, че е важно в дизайна на културни събития да присъстват елементи от традиционната украинска култура.

Общ извод по отношение на потребностите на украинските бежанци у нас е, че те обичат да посещават културни събития и са отворени към тях, особено когато става дума за събития за деца. Такива събития обаче не са приоритет във всекидневния им живот, фокусиран върху подреждането на основните елементи от всекидневието като работа и грижа за децата.

- По същество между културния живот в София и в големите градове в Украйна няма особена разлика – театри, концерти, опери, балет (вкл. за деца),

фестивали и др., което е видно и в резюмето за състоянието на културната сфера в Украйна. Тук такива събития са по-трудно достъпни за украинците и заради бюджет, но и особено в случаите, когато има езикова бариера, например при театрите. НПО правят всичко възможно да осигуряват достъп до театри и концерти. Такива събития биха могли да имат важност като „нормализиращи“ (вж. Препоръки).

- Организацията, които подкрепят украинските бежанци, се стремят да им предлагат всякакви възможни културни събития в София – посещения на музеи, галерии, изложби, български филми, концерти, анимационни филми за децата, детски театър, работилнички. Канят както младежите, така и възрастните хора. НПО обаче не разполагат с бюджет за такива дейности и се стараят максимално да използват възможностите за безплатни събития или да получават определен брой билети от организаторите.

- НПО търсят възможности и за проекти, които целят сближаване чрез културни инструменти, като напр. създаденият женски клуб „Оранта“, който цели да предостави на жените възможност да се срещат с хора на изкуството, да участват в арт-работилници, да посещават културни събития, музеи и изложби.

- Тийнейджърите развиват много сходен на българските си връстници вкус към масовата култура чрез стрийминг платформите и сериали като

“The Mandalorian”, “Full Metal Alchemist”, “Sherlock”, “House”, “The Good Doctor”.

- Запомнящи се за децата са екскурзиите – на Витоша, из София, Седемте Рилски езера, Пловдив. Подобни екскурзии могат да се използват за това повече деца от различни групи да отидат там заедно и да участват в различни местни традиции.
- Важно с оглед на по-нататъшни действия е да се отбележи, че най-голямата фейсбук група за помощ на украинските бежанци: [Допомога украинським біженцям](#), създадена от Юлиана Кулюкина, наброява 92 000 члена и може да бъде отличен канал за въвлечане на хора.
- Общите усилия на НПО и близките, с които украинските деца са дошли, дават резултат дотолкова, че те говорят, разсъждават и споделят като свои връстници от коя да е друга европейска държава.

5. Препоръки

На украинските бежанци не трябва да се гледа като на изолирана етническа и културна група, „противопоставена“ само на българското мнозинство. По-успешна стратегия би било присъствието на украинските бежанци да се използва за изработване на стратегическа културна визия, свързана със сближаването на всички различни етнически и културни групи в страната – българи, роми, турци, помаци, украинци, евреи и т.н. Сред-

ствата на изкуството и културата могат да изпратят изключително силни послания за това кой как прави най-обикновени неща, кой какви ритуали спазва и в тях да се търсят приликите сред различните, или, както се пее: „Всички сме различни, но с една съдба“. Това е ключът към преодоляването на дискриминацията – да спреш да обръщаш внимание на разликата и да видиш по какво си приличате с другия.

Проведената теренна работа дава идеи за размисъл в две основни посоки:

• „Революционни (разчупващи)“ проекти, инициативи и събития

Могат да бъдат проекти, които целят срещата на всички, или поне основните етнически групи в България, вкл. и украински бежанци. Такива подходи трябва да поставят участниците в ситуации, в които те най-общо се „делят по отбори“, в които има по равно представители на всяка от тях. Отборите могат да получат задачи, да бъдат подпомогнати как да си разпределят работата и т.н. Дизайнът на конкретните подходи може да се разработи допълнително, важно е да се спазва принципа – премахване на фокуса върху основната дискриминационна характеристика. Ако тя е, че си ром, турчин, украинец или българин, то етносьт трябва да бъде загърбен и от организаторите, и от участниците. Такъв вид проекти трябва да се

стремят да извадят участниците от зоната им на комфорт и да ги поставят в ситуации, в които стереотипите губят значението си и те гонят обща цел за своята група. Важно е да отбележим, че езиковата бариера може да бъде преодоляна с участието на преводачи, като самите те могат да са част от експеримента – да се установи доколко успешно са предали идеите на участниците.

Някои допълнителни предложения:

- Да се обмисли творчески начин, театър например, чрез който да се разкаже за ситуации, в които изпадат украинските бежанци тук – тормоза в училище, отказите да започнат работа или да наемат жилище;
- Да има сравнения (често със забавен момент) как хората от различните държави правят някои неща; да са провокативни към публиката – например, да се казва ясно, че в България има хора с предразсъдъци, но че всеки има такива и че те могат да бъдат преодоляни;
- Различни екипи от деца и родители да направят представяне, съответно на българската и украинската история, като имат за цел да се установи къде имаме допирни точки;
- Да се събере тип консултативен съвет – хора от различни възрасти (включително деца) и различни етнически групи, които заедно да натрупат и разработят идеи за съчетаване на различните

култури.

Препоръката е на наш респондент, и моята, като опит от работата ми в Асоциация „Родители“, е да се мисли за проекти, в които децата и родителите да участват заедно, но водещата роля да бъде на децата. Като по-непредубедени хора именно те са тези, които могат да увлекат родителите си в нови игри и приключения.

• **Нормализиращи (традиционни) проекти, инициативи и събития**

Втората посока е да се правят проекти и инициативи, които ще наречем „нормализиращи“. Ако „разчупващите“ проекти целят да поставят участниците под напрежение и да предизвикат емоциите, възприятията и нагласите им, създавайки обстановка с нова формула, то „нормализиращите“ проекти следва да са връзката с познатото, с това, на което хората са свикнали. Особено подходящи за по-възрастните хора, такива проекти следва да целят да донесат спокойствие чрез самата си традиция и познатост. Разбира се, те също следва да заложат интеграционния елемент. При тях трябва да се има предвид и езиковата бариера, например за театъра, тъй като много хора все още не разбират добре български, особено разговорния език.

Важно е всякакви събития, независимо дали „революционни“, или нормализиращи, да бъдат със сво-

боген достъп – стига да е възможно – както за украинците, така и за другите групи от българското общество, чието включване ще целят.

Възможни празници, които да се използват като поводу: 24 август, Ден на независимостта в Украйна; 24 май, Ден на славянската писменост и за двете страни.

6. Анализ на резултатите

Ако направим опит да подчиним анализа на концепцията за среща на групите и интеграция на обществото, следва да го структурираме по следния начин:

6.1. Нагласи и поведение на основните засегнати в проучването групи едни към други.

6.1.1. Ситуацията на украинците.

Ето една картина: *„Когато започна войната, в Бердянск имаше бежанци от Мариупол. Аз бях учител по украински и в училището приемахме бежанци. Имаше много ранени. Идваха от Мариупол само с дрехите на гърба си... Беше страшно, бяха вървели пеша 70-80 км. до Бердянск, бяха мръсни, измъчени. Не знаехме колко време са стояли без храна, вода, ток.“* (фокус група, (ФГ), 56 г., Ж).

Напускането на страната е било също много трудно, ако тръгваш от окупирани територии: *„... евакуирахме се, защото градът беше под окупация. Имаше 21 военни поста, на които рашистите ни проверяваха телефоните и документите. Трябваше да няма нищо в телефона ти; проверяваха и личните вещи; гледаха какво има в колите и какво носим...“* (ФГ, Ж, 65 г). Друга респондентка споделя за преминаване през 25 военни поста. На всеки пост са ги питали къде отиват и те са казвали, че отиват в селото, което е след поста на гости за Великден, за да скрият, че напускат страната.

Нека накратко опитаме да опишем и какво представлява животът под непрестанните бомбардировки. *„Четири месеца живях под бомбардировките сама. Беше много страшно, защото навсякъде хвърляха бомби по всичко. Чух страшен шум една нощ, бомбата падна в лимана, вдигна се воден стълб, по-висок от деветия етаж на блока. Всички излязоха да видят какво става, а аз започнах да крещя, че летят осколци и че те трябва да се скрият... Постепенно се научихме да познаваме по звука дали падат бомби, дали са иранските дронове, кога работи ПВО-то и кога трябва да се скрием... Когато бомбите летят, единственото, което можеш да направиш, е да паднеш на колена и да се молиш. Шумът е толкова страшен, че се вдървяваш от него през нощта... В началото, когато дойдох в България при дъщеря си и при внуците, не можех*

да общувам, не говорех изобщо.“ (ФГ, Ж, 70 г., Огеса). Жената е посещавала дълготрайно психолог, за да успее да излезе от това състояние. Някои респонденти споделят и специфичен тип гордост пред лицето на агресора: „Като искат да бомбардират, да бомбардират. Ние няма да се крием. Ще живеем така, както искаме! Нас не могат да ни победят!“ (ФГ, Ж, 65).

Украинската култура също попада под ударите на войната. Според наши респонденти руснаците отричат съществуването на украинска култура и си присвояват нейни постижения, като произведения на изкуството, личности и творци: „Руснаците си приписват, че са родоначалници на всичко.“ (ФГ, Ж, 60). Те разграбват музеите и откарват експонатите в Русия. Руснаците в Ирпен напр., в училище, което са използвали за база и е било обратно върнато от украинците, са написали на стената „Кой ви е разрешил да живеете добре?“, явно наблюдавайки завистливо коренно различен от своя стандарт на живот.

Тези посегателства още веднъж указват, че при планирането на културни събития е задължително да присъст-

ват елементи на автентичната украинска култура, за да се покаже на бежанците, че те имат свое лице и значимост и че българското общество признава техните културни постижения. Допълнително респондентите споделят, че украинският народ се старая да обръща всичко на шега, така че хуморът би бил силно средство за осмисляне на участието им в културни събития.

Сред украинците у нас има всъщност госта украинки – често майки с деца или баби, или заедно. Има и мъже, но са малко – многодетните бащи (3+ деца), или бащи на деца с увреждания; има също и дядовци. Има и цели семейства с по-малко от 3 деца, които са били извън Украйна, когато Русия е нападнала. Това трябва да се има предвид, когато се мисли

за културни проекти, било то „революционни“ или „нормализиращи“. Според нашите респонденти не се наблюдава ясно изразен профил според социалния статус – има и заможни, и по-бедни семейства, „всякакви са“. Ако липсват групи от тази скъла, те са нейните екстремуми – смята се, че едва ли най-богатите семейства ще дойдат именно в България, а за най-бедните – че просто не са имали възможност да напуснат страната. Много хора са от източната част на Украйна като Одеса и Николаев. Има значение откъде идват хората, като мисловното териториално разделение е на Западна и Източна Украйна: *„Украйна е много голяма... Ние сме в западната част, където има повече европейско влияние, повече знаем езици и така. В източната част не е така. Има много хора, които никога не са ходили никъде, дори нямат задграничен паспорт. Не знаят нито английски, нито немски, никакви езици, и, честно казано, дори украински не знаят. Те говорят руски... Затова и е трудно да намериш работа за тях, не говорят езици.“* (ДИ, НПО) Тук хората чакат войната да свърши и да се приберат, защото нямат добрите условия, предлагани от западните страни: *„Те много искат да се върнат обратно. Много малко искат да останат тук. Хората, които искат да останат в страната, в която са, не са тук. Те са в Холандия, Белгия, Германия, Италия, Испания, Франция, Великобритания, Чехия, където има по-добри условия.“* (ДИ, НПО) Трябва следователно да имаме предвид, че има и

хора, които нямат особено желание да се сближават с живеещите в България. В една от дискусиите хората директно споделят: *„За девет месеца на практика никаква интеграция не се е случила“*. Донякъде напредък има за работещите с българи, но не и за техните съпруги, например. Някои са имали късмет да се сближат със съседите си.

Хората, които са били по-добре приети, вече са имали роднини или приятели в България. Има хора, които изпитват към България дълбока благодарност, затова че ги е приела: *„България е свята държава затова, че ни прие, невъзможно е да се живее под тези бомби [респондентката плаче]“,* (ФГ, Ж, 70 г., Одеса) *„Всяка сутрин, когато се събудя, благодаря на Господ за новия ден и благодаря на България за защитата“* (ФГ, Ж, 60 г., Нова Каховка).

Нека обърнем внимание на директната среща с младите хора от Украйна. Участваха 11 души, на възраст между 12 и 22 години, с превес на тийнейджърите около 14-16.

Може би най-важното наблюдение – и то е отвъд конкретния разговор – е, че децата/младежите се държаха напълно „нормално“, не по-различно от други техни връстници. Това е огромно постижение на неправителствените организации, (разбира се, и на техните родители и близки), като вярвам, че ситуацията е сходна и не само в конкретната

организация, която помогна за срещата с младежите. Те се смееха, закачаха се, забавляваха се в опитите си да говорят български и да ме разбират или на моите да скалъпя руска дума;. НПО буквално са залели децата с най-разнообразни дейности и възможности. Дали са имали ясно осмислена цел – да ги държат заети, да ги занимават и да ги развиват, за да ги пазят далеч от ужаса на войната, не беше изяснено. Но, търсен, или не, този резултат е най-важният. Слушайки ги, човек можеше да забрави, че са напуснали домовете си, че сигурно имат близки там, посред войната, че най-вероятно изпитват огромен порой от чувства, включително гняв, омраза, безсилие.

Говореха леко и искрено. Харесва им българската природа; пътувалите по планините у нас са впечатлени, пътували са и из различни места в страната. Тези, които са в училищна възраст, не искат да посещават българско училище за момента, защото не знаят езика и защото е необходимо да се държат приравнителни изпити. Основен проблем за общуването им с българчета е езиковата бариера, иначе не споделят притеснения. Възможен подход би бил чрез инициативи, в които, в рамките на дадена задача, българоговорящи деца им помагат да учат български, включително разговорен. Едно момче играе тенис на маса с български познати всеки уикенд. През деня се занимават с най-различни неща – настолни игри, рисуване, четене, гледа-

не на филми.

6.1.2. Реакцията на българите

Преди запознаването с конкретния опит на украинските бежанци, е важно да отбележим в какъв социален контекст – в какво общество – попадат те. А именно – общество, което е в процес на разчупване и трансформация на нормите, наложени от периода на комунизма, когато се държи основно на конформизма, следване на наложени догми, а не на изразяване на лична или гражданска позиция и отхвърляне на различното като застрашаващо съществуването на този строй (в смисъла както на прозападна ориентация, така и на физическо или психично увреждане). Фокусът е неприемането, даже страхът от различното.

В българското общество има разделение и по отношение на войната в Украйна. То в никакъв случай не е поляризирано (по данни от национално представително проучване от март 2022 г. 61% не оправдават инвазията, а едва 16% я оправдават). Медийният дискурс и социалните медии обаче дадоха достатъчно гласност на най-различни пропагандни твърдения, които произвеждат негативни нагласи към украинците.

Има например украински семейства, чиито стандарт на живот е по-висок от средния за България и това кара българите да си създават усещане-

то, че едва ли не тези хора „източват държавата“ с това, че им е предложено например място за настаняване или друг тип подкрепа: *„За българите обаче те не са бежанци... Има завист някаква такава. Има украински бежанци, които имат скъпи коли, имат скъпи дрехи, преди войната в Украйна стандартът на живот беше по-хубав от тук“* (ДИ, НПО). Вглеждането в по-високия стандарт на тези семейства води до намаляване на чувствителността по въпроса, че те идват от ситуация на война и именно чувствителността на българските граждани следва да бъде повишена. Културни проекти, дейности и инициативи могат да направят много за това.

Така например, можем да предложим следните теми, които да бъдат засегнати в дадено културно събитие:

- Какво се е случило и какво се случва в Украйна;
- Създаване на пространство за диалог – какво мисли публиката за това;
- Разчупване на стереотипи – хора от Украйна коментират разсъжденията, споделени от публиката;
- Създаване на емпатия – включване на българи или деца на българи, преживели Втората световна война или друг военен конфликт (българи, върнали се от Сирия, например).

6. 2. Възможни съюзници и противници на интеграционния подход за осъществяване на

проекти, насочени към културата.

Първите очевидни съюзници са споменатите НПО, които работят директно с бежанците. Те са връзката между украинците и българската държава и общество, но и актьорът, който допринася най-много за добруването на бежанците в България. Те могат да бъдат използвани и като портал, като осъществяват контакти с други организации и бизнеси, които могат да подкрепят инициативите.

Доколко мисленето и практиките на тези НПО отговарят на интеграционния модел?

На първо място (и съвсем естествено, като се има предвид позицията, която заемат) на медиум между бежанците и България (институции и общество) – представителите на НПО мислят в дихотомията българи-украинци. Защото тяхната лесна като формулировка, но толкова трудоемка като всекидневна работа, цел е да дадат всичко от себе си, за да помогнат на хората от Украйна. Важен разговор, който следва да се проведе с тях е, че като хора и организации, влиятелни сред украинските бежанци, те могат да играят реална интеграционна роля. Нима не могат да помогнат за това украински, ромски, български и турски по етнос деца да отидат на риболов, например? Защото една от целите на анализа е да отправя послание, че **една добре координирана мрежа от организации и (може би) институции, които се занимават с различни**

групи хора у нас, могат да положат общо усилие и в рамките на един разработен с усет към различните групи проект, да се прави истинска интеграция.

Ако застанем на позицията на тези отлично вършещи работата си НПО и приемем за малко, че основните групи са 2 – украинците и „българския народ“, виждаме, че за интегративната работа, за която се полагат много усилия, не върви особено успешно – за разлика от осигуряването на всякакъв тип помощ, за който вече стана дума.

Посоката да се работи за интеграция е експлицитно заявена и от представителите и на трите НПО, с които разговаряхме. Един от респондентите много ясно и на всекидневен език даде и дефиниция за понятието: *„...да се поинтересуваш малко от другия, откъде идва, и може би ключът е да намерите приликите между вас или какво общо има между вас, и теми, които може да ви вълнуват едновременно – тази обща среда, в която може да общувате, да се опознаете и оттам нататък да се приемете. Това е. Но когато няма среща между едните и другите и само от страни гледаш, няма как да стане интеграция. Същото е с ромите.“* (ДИ, НПО). Цитатът много добре показва основните подходи – да се търсят общите неща, приликите между хората и да се осъществи срещата между тях. Думата „среща“ използваме не само в смисъла да съберем хората в едно пространство, а да го

подредим така, че те да могат да изразят себе си и да видят другия в светлина, различна напр. от това, че той е „българин“, „украинец“ и т.н.

6.2.1. НПО, които работят с украинските бежанци

Организациите, които включихме в проучването, са стартирали работата си практически заедно – „Отворени обятия“, „За доброто“, „Украински кошер“. В началото интеграцията изобщо не е била на преден план: *„Мислехме, че е за един или няколко месеца и за интеграция никой не мислеше. Сега разбирам, че би трябвало да започнем по-рано.“* (ДИ, НПО).

На практика дейностите на НПО в подкрепа на идващите хора и семейства са сходни, тъй като нуждите на самите семейства са сходни: помощ за настаняване, намиране на работа, записване на децата на училище и детска градина, медицински осигуровки, курсове по български, занимания за децата, включително и подготовката им по български. Дейностите може малко или много да се дублират, но нуждаещите се са достатъчно, за да има работа за всички организации. Освен това – за разлика от някои български НПО, които работят в една сфера – тези организации не се конкурират, напротив, познават се добре и се подкрепят.

Нека видим едно разбиране на НПО за успешната интеграция: *„Успешно интегриране е когато децата отидат в българското училище след нашия курс, когато хората пишат коментари, че благодарение на нас са намерили работа и могат да се скарат с държавните институции на български...“* (ДИ, НПО). С цялото ни напълно искрено уважение към работата на тези НПО, това определение е некоректно. Ако се възгледаме, ще научим, че според него успешната интеграция означава да гадеш на хората инструментите да се включат в живота в България – в училище, в бизнеса, в трудностите с институциите. То не отчита обаче има ли между групата „украински бежанци“ и, най-общо, „български граждани“ приемане, разбиране, толерантност. Отново ще подчертаем – това не омаловажава ни най-малко работата на тези НПО. Просто показва, че на този етап не е налице реално разбиране за интеграция, изчистено и операционализирано, накратко – сега те не правят това.

Неправителствените организации, които помагат на бежанците, и самите бежанци са добре интегрирани помежду си, но това не води до интеграция с българското общество и за това наш респондент си дава сметка: *„Между украинските бежанци и НПО се получават украински общности в България. Но това е като балон. Няма интеграция.“* (ДИ, НПО)

6. 2.2. Българските институции

Бежанците са трудно приети от институциите: *„Трудно ги приеха. И аз, като чужденка, макар и от 7 години тук, и трябва да вадим документи, ужасно е. Винаги е имало ужасно отношение и не мисля, че има нещо различно.“* (ДИ, НПО). Все пак, лошото отношение не е повсеместно.

Критици, и то директни, не липсват: *„Правителствата направиха всичко възможно, за да принудят украинците да напуснат България². Уведомиха хората за програмата в последния възможен момент, последния ден. За 6 месеца още нямаме адекватна оценка на бежанците. Има хора, които се нуждаят от помощ, и има такива, които могат да се грижат за семействата си, но те сега са всички на равни условия. Смята се, че украинците са богати и не се нуждаят от помощ, но това не е вярно.“* (ДИ, НПО).

7. Заключение

Както и във всяко едно изследване, така и в това, страдам от вечния постулат: с едно изследване не може да се отговори на всички въпроси. В момента,

² България е страната с най-голям брой украински бежанци, които са я напуснали, така че явно правителствата са успели.

например, руската култура е забранена за използване по отношение на украинските бежанци. А руснаците активно нанасят удари по украинската култура. В момента, по думите на нашите респонденти, те „обезкултуряват“ страната, или цитирам: *„Искат да унищожат нашата идентичност.“* (ФГ, Ж., 71). В този смисъл вероятно да се търсят начини да се разкрият на българското общество някои елементи на украинската култура би било важно и за самите украинци.

Макар и този доклад да стана обширен, бих искал накрая да повтора – или може би да попретя – това, което ми се струва като най-важна отправна точка за бъдещи културни политики, проекти, инициативи и събития: не знаем кога ще свърши войната, нито колко от хората, избягали у нас, ще останат след края ѝ.

Но фактът, че украинските бежанци са тук в момента е много добра възможност за изграждане на визии, политики и проекти, които да спомогнат за реално интегриране на българското общество.

[ОБРАТНО КЪМ СЪДЪРЖАНИЕТО](#)

СТЪПКИ КЪМ НОВИ ПУБЛИКИ И ИНТЕГРИРАЩА КУЛТУРНА ДЕЙНОСТ

КУЛТУРНА ФОНДАЦИЯ А25

За хората, принудени да напуснат страната си и да се установят в друга, културата не е от първостепенно значение. Поне не на пръв поглед. След посрещане на чисто хуманитарните потребности обаче, изниква нуждата от взаимно опознаване и изграждане на отношения с приемащото общество. Знанието за културния живот на украинците, впечатленията от реакциите на културния сектор при посрещането им като бежанци у нас, както и изследването на техните нагласи ни насочват към няколко стъпки, които биха ни отвели към плавно, но стабилно опознаване и обогатяващо съжителство.

Голямата част от тези стъпки са приложими за културните организации и институции, които трябва да преведат към свободен живот и възможно най-щастливо съвместно съществуване приемащото българско общество през бъдещите миграционни предизвикателства. Прилагането им

не изисква промяна на публичните политики, въпреки че такава е жизнено необходима, а се базира на актуалната ситуация и моментните възможности на организациите.

- Осигуряване на по-богата **интеркултурна програма**, със срещи между културите (използвайки собствените архиви, ресурси, партньорства);
- Осигуряване на **превод на поне един чужд език** по време на събития и експозиции;
- Организиране на специална поредица **семејни събития** (като допълнителен елемент в основната програма на организацията, фестивала, срещата или събитието), които да привличат членове на обществото от различни възрасти ;
- Въвеждане на **безплатни билети и вход свободен** за бежанци и търсещи закрила като цялостна ценова политика на организацията;
- Интензивна насочена **комуникация с различните общности** на територията на населеното място или района на събитието

(покани, допитвания, предоставяне на пространства за срещи и местни инициативи) с цел спечелване на доверие и сътрудничество и опазване от конфликти;

- Неформално предварително **проучване на специфики, тенденции, навици** на различните общности, които да се вземат предвид при организирането на събития;
- Освен артистичната програма, **организиране на срещи, дискусии, неформални разговори**, защото те помагат на участниците за формирането на мнение и заемането на обществена позиция;
- Интензивно близко **сътрудничество с организациите, които работят на терен** с търсещите закрила и получилите я.

[ОБРАТНО КЪМ СЪДЪРЖАНИЕТО](#)

Културна фондация А25 е неправителствена организация, създадена през 2011 г. Тя се стреми да поражда, подкрепя и участва в културни и социални събития, които представят с уважение и интерес разнообразни гледни точки, поддържат интелигентен и смислен диалог, откриват свежото и актуалното зад клишета и стереотипи.

 @a25culture @a25culture

info@a25cultfound.org

www.a25cultfound.org